



ชื่อไทย : ปลาหมอ

ชื่อท้องถิ่น : ปลาหมอ

ชื่อสามัญ : Climbing perch, Walking fish

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Anabas testudineus* (Bloch, 1792)

ลักษณะทั่วไป : ปลาหมอมีลำตัวป้อม ค่อนข้างแบน (Oblong) ลำตัวมีสีน้ำตาลเหลือง ปนดำ ส่วนท้องสีจางกว่าส่วนหลัง มีเกล็ดแข็งแบบ eteniod ตามลำตัวมีแถบสีดำ 7-8 แถบ และที่โคนหางมีจุดสีดำกลม ซึ่งชี้ตจางหายไปได้เมื่อเวลาตกใจ ส่วนหัวมีลักษณะแบนลาดลง หัวเล็ก สัน ตากลมโตขนาดใหญ่ ไม่มีพริ้วหุ้มตา ปากอยู่ตอนปลายสุดของหัวและเฉียงขึ้นเล็กน้อย ริมฝีปากยึดติดไม่ได้ ฟันแหลมคมเรียงเป็นแถวบนขากรรไกรบนและล่าง ไม่มีหนวด หางแบบมนกลมเล็กน้อย มีอวัยวะช่วยหายใจเรียกว่า labyrinth organ บริเวณส่วนปลายของแผ่นปิดเหงือก (operculum) มีลักษณะเป็นหนามแหลมคม ส่วนล่างของแผ่นปิดเหงือกเป็นหนามแข็ง (ichy feet) มีไว้สำหรับปีนป่าย

ขนาดความยาวสูงสุด (Maximum size) : ปลาหมอมส่วนใหญ่ มีความยาวโดยเฉลี่ย 10.0-16.0 เซนติเมตร ความยาวสูงสุด 16.3 เซนติเมตร (สันติชัยและคณะ ,2547) และเคยมีรายงานขนาดความยาวสูงสุดถึง 23 เซนติเมตร (Smith, 1945 และ Taki, 1974)

ที่อยู่อาศัยและการแพร่กระจาย : อาศัยอยู่ในแหล่งน้ำจืดทั่วไป ทั้งแหล่งน้ำนิ่งและแหล่งน้ำไหล พบในแถบจีนตอนใต้ อินเดีย ไทย มาเลเซีย อินโดจีน ศรีลังกา ฟิลิปปินส์ และออสเตรเลีย เจริญเติบโตดีในสภาพน้ำกร่อย ป่าจาก หรือที่ลุ่มดินเค็มชายฝั่งทะเลที่มีความเค็มไม่เกิน 10 ส่วนในพัน และน้ำที่ค่อนข้างเป็นกรดจัด เช่น ป่าพรุ ตลอดจนถึงฝิ่งหรือหมกตัวในโคลนตมเป็นระยะเวลานาน ทนต่อสภาพแวดล้อม เนื่องจากมีอวัยวะพิเศษช่วยหายใจ เกล็ดหนา และแข็งปกคลุมทั่วลำตัว

อาหารธรรมชาติ : ปลาหมोजัดเป็นปลากินเนื้อ (Carnivorous fish) เนื่องจากมีความยาวลำไส้สั้นกว่าความยาวลำตัว จากการศึกษาองค์ประกอบของสารอาหารและการเลือกกินอาหาร พบว่าปลาหมอกินอาหารประเภทสัตว์เป็นหลัก เมื่อลูกปลาฟักออกจากไข่ลูกปลาจะใช้อาหารจากถุงอาหาร (yolk sac) จนถุงอาหารยุบ จะเริ่มกินอาหารที่มีชีวิตขนาดเล็กๆ เช่น protozoa, rotifer, copepod, ostracod ไรแดง และลูกน้ำเป็นอาหาร หลังจากนั้นกินตัวอ่อนแมลง สัตว์หน้าดิน (benthos) ลูกกุ้ง และลูกปลาวัยอ่อน

ฤดูวางไข่ : ปลาหมอวางไข่ในช่วงฤดูฝน ตั้งแต่ปลายเดือนเมษายนเป็นต้นไป ชอบวางไข่ในน้ำใหม่ หรือฝนแรก ที่เรียกว่า “น้ำแดง” เมื่อฝนเริ่มตก ปลาเพศผู้และเพศเมียมักปีนป่ายขึ้นตามคันบ่อ ปีนป่าย (แถว) ไปตามสายน้ำ

ไหลริน หรือออกจากที่หลบซ่อนในหนองน้ำ เพื่อผสมพันธุ์วางไข่ในพงหญ้า ช่วงที่ปลาวางไข่สูงสุด ระหว่างเดือน มิถุนายน-เดือนพฤศจิกายนของทุกปี

อัตราส่วนเพศของประชากรในธรรมชาติ : เพศผู้ : เพศเมีย เท่ากับ 1: 1.71

ความแตกต่างระหว่างเพศ : ปลามือเพศเมีย มีขนาดใหญ่ มีความลึกของลำตัว และน้ำหนักมากกว่าปลามือเพศผู้อย่างชัดเจน แต่สีของลำตัวจางกว่าเพศผู้ ในฤดูวางไข่ เพศเมียท้องอูมเป่ง ช่องเพศขยายกลม สีแดง หรือชมพู ส่วนปลามือเพศผู้ มีขนาดเล็ก ลำตัวยาวเรียว สีของลำตัวเข้มกว่าเพศเมีย

ความตกไข่ : ปลามือเป็นปลาที่มีความตกไข่สูงมาก แม่พันธุ์ขนาดความยาว 16.9 เซนติเมตร น้ำหนัก 100 กรัม จำนวนไข่ 63,000 ฟอง และแม่พันธุ์น้ำหนัก 150 กรัม จำนวนไข่ 162,547 ฟอง แม่พันธุ์น้ำหนักเฉลี่ย 49.0 กรัม ความตกไข่ 31,471 ฟอง (สันติชัย และคณะ, 2547)

การคัดเลือกพ่อแม่พันธุ์ : คัดเลือกพ่อแม่พันธุ์ขนาดน้ำหนัก 100-200 กรัม หรืออายุ 6 เดือนขึ้นไป โดยเลือกแม่พันธุ์ปลาที่มีความสมบูรณ์เพศ ลักษณะท้องอูมเป่ง ช่องเพศขยายกลม สีแดงหรือชมพู และเพศผู้ที่ปราศเปรี้ยว แข็งแรง เมื่อปีบท้อง มีน้ำเชื้อสีขาวขุ่นไหลออกมา และพ่อแม่พันธุ์ปลาต้องไม่มีแผลตามลำตัว

การเพาะพันธุ์โดยวิธีฉีดฮอร์โมน : หลังจากคัดเลือกพ่อแม่พันธุ์ปลาที่มีไข่ และน้ำเชื้อสมบูรณ์แล้ว ฉีดด้วยฮอร์โมนสังเคราะห์ Buserelin Acetate มีชื่อทางการค้าว่า Suprefact และยาเสริมฤทธิ์ Domperidone มีชื่อทางการค้าว่า Motilium-M โดยฉีดแม่พันธุ์ปริมาณ 15-25 ไมโครกรัมต่อน้ำหนักแม่พันธุ์ 1 กิโลกรัม ร่วมกับยาเสริมฤทธิ์ 5 มิลลิกรัมต่อน้ำหนักแม่พันธุ์ 1 กิโลกรัมฉีดเข้าบริเวณช่องท้อง ตัวละ 0.2 ซีซี ส่วนพ่อพันธุ์จะฉีดปริมาณ 5-10 ไมโครกรัมต่อน้ำหนักพ่อพันธุ์ 1 กิโลกรัม ร่วมกับยาเสริมฤทธิ์ 5 มิลลิกรัมต่อน้ำหนักพ่อพันธุ์ 1 กิโลกรัม ฉีดเข้าบริเวณช่องท้องเช่นเดียวกัน

การเพาะพันธุ์ : หลังจากฉีดพ่อแม่พันธุ์ปลาอัตราส่วนพ่อพันธุ์ : แม่พันธุ์เท่ากับ 2:1 แล้วปล่อยให้ผสมพันธุ์วางไข่ตามธรรมชาติในกระชังสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 1.5 x 2 x 1 เมตร ขนาดตาเนื้ออวน 2-3 เซนติเมตร เพื่อให้ไข่ลอยออกมานอกกระชัง โดยวางกระชังในบ่อซีเมนต์ขนาด 5 ตารางเมตร ระดับน้ำลึก 30-40 เซนติเมตร หลังจากนั้นประมาณ 4-6 ชั่วโมง พ่อพันธุ์ปลาหมอมจะไล้รัดแม่พันธุ์จนแม่พันธุ์ปลาวางไข่ และปล่อยน้ำเชื้อเข้าผสมพันธุ์ ไข่ปลาหมอมมีลักษณะเป็นไข่ลอย มีน้ำมันมาก หลังจากนั้นแยกพ่อแม่พันธุ์ออกไปขุนในบ่อดิน

การฟักไข่ : หลังจากนั้นรวบรวมไข่ปลาหมอมโดยใช้วุ้นโอลอนแก้ว ย้ายไปฟักในบ่อคอนกรีตขนาด 1.5 x 3 เมตร ที่ความหนาแน่น 500 ฟองต่อลิตร ให้อากาศเบาๆ และเปลี่ยนถ่ายน้ำตามความเหมาะสม ไข่ปลาหมอมจะฟักเป็นตัวภายใน 36 ชั่วโมง

การอนุบาล : ระยะเวลาในการอนุบาลลูกปลาหมอม ประมาณ 28 วัน โดยอนุบาลในบ่อคอนกรีตหรือบ่อดิน หลังจากลูกปลาฟักเป็นตัว อายุ 1-3 วัน ลูกปลาใช้อาหารจากถุงอาหาร (Yolk sac) อายุ 3-7 วัน ลูกปลาเริ่มกิน Rotifer, อาหารผง, ไข่แดง ลูกปลาอายุ 7-12 วัน ให้กิน Artemia, ไรแดงขนาดเล็กหรือไข่แดง ลูกปลาอายุ 12-18 วันให้ไรแดงหรือไข่ตุ๋น จนลูกปลาอายุ 18-28 วัน สามารถให้อาหารกุ้งเล็ก (เบอร์ 1)

อาหารและการให้อาหาร : ในการเลี้ยงช่วงแรกปลาขนาดเล็กควรให้อาหารเม็ดปลาดุกเล็ก หรือปลาสดสับละเอียด ให้อาหารในอัตรา 3-5 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักตัว วันละ 2 ครั้ง เวลาเช้าและเย็น นาน 1.5-2 เดือน และถัดมาเปลี่ยนเป็นอาหารเม็ดปลาดุกใหญ่เมื่อปลามีขนาดใหญ่ขึ้นการให้อาหารต้องหว่านให้ทั่วบ่อ และต้องสังเกตการกินอาหารของปลา ช่วงฝนตกติดต่อกันหลายวัน ควรลดปริมาณอาหารลงให้เพียงพอกับความ ต้องการ ไม่ควรให้อาหารเหลือ เพราะสิ้นเปลืองและทำให้น้ำเสีย

การส่งตัวอย่างเข้าห้องเก็บตัวอย่างอ้างอิง : ไม่มี

การเลี้ยงปลาหมอมในบ่อดิน : นิยมเลี้ยงในบ่อดินขนาด 1-3 งาน ความลึก 1.5-2.0 เมตร ระดับน้ำก่อนปล่อยลูกปลา 60-100 เซนติเมตร กรองน้ำด้วยอวนตาถี่ สร้างสึ้นน้ำเพื่อให้เกิดห่วงโซ่อาหารธรรมชาติ จากนั้นเติมน้ำ

ให้มีระดับ 1.5 เซนติเมตร ปล่อยลูกปลาหมอนขนาด 2-3 เซนติเมตร “ขนาดใบมะขาม” อายุประมาณ 25-30 วัน หรือขนาด 2-3 นิ้ว (อายุ 60-75 วัน) อัตราปล่อย 30-50 ตัว/ตารางเมตร หรือ 50,000-80,000 ตัว/ไร่ หากต้องการปลาขนาดใหญ่ ควรปล่อยความหนาแน่นประมาณ 20 ตัว/ตารางเมตร หรือ 32,000 ตัว/ไร่ ลูกพันธุ์ปลาหมอนขนาด 1-1.5 เซนติเมตร (อายุ 18-20 วัน) ราคา ตัวละ 0.30-0.35 บาท อัตราการปล่อย 45-50 ตัว/ตรม. (70,000-80,000 ตัว/ไร่ อัตราแลกเนื้อ (FCR) เท่ากับ 1.6 อัตรารอดตาย 60-70 เปอร์เซ็นต์ การให้อาหารระยะแรกลูกปลากินอาหารจากธรรมชาติ ให้อาหารสมทบจำพวกเศษอาหารจากครัวเรือน รำละเอียด ปลาสดสับ หรืออาหารสำเร็จรูป ลูกปลาอายุ 1-2 เดือน ต้องการอาหารที่มีโปรตีนไม่ต่ำกว่า 40% ให้อาหารในอัตรา 10-15% ของน้ำหนักตัว เมื่ออายุ 2-3 เดือน ต้องการอาหารโปรตีนต่ำลงมาประมาณ 37-35% ให้อาหารในอัตรา 3-5% ของน้ำหนักตัว เปลี่ยนถ่ายน้ำเดือนละ 2 ครั้ง เลี้ยงในบ่อดินประมาณ 90-120 วัน หรือประมาณ 3-4 เดือน สามารถจับขายได้ โดยวิธีเปิดบ่อหมด มีพ่อค้ามารับซื้อปากบ่อ หรือเกษตรกรจำหน่ายปลีก การจับปลาหมอนโดยทั่วไป ใช้วิธีการจับแบบวิดบ่อแห้ง โดยก่อนจับจะต้องสูบน้ำออกจากบ่อให้เหลือน้อย แล้วจึงค่อยต้อนจับปลา จะลากอวนจากขอบบ่อด้านหนึ่งไปยังอีกด้านหนึ่ง แล้วจึงยกอวนขึ้นใช้สวิงจับปลาใส่ตะกร้าเพื่อคัดขนาดใช้น้ำสะอาดฉีดพ่นทำความสะอาดตัวปลาแล้วลำเลียงสู่ตลาดต่อไป สูบน้ำออกจากบ่อจนแห้งเพื่อจับปลาที่หลงเหลืออยู่ในบ่อจนหมด หลังจากนั้นจึงลอกโคลนเลน ตากบ่อให้แห้ง และเตรียมบ่อเพื่อเลี้ยงปลารุ่นต่อไป ในการเลี้ยงแต่ละรุ่นถ้ามีปลาหมอนเพศเมียมาก เกษตรกรผู้เลี้ยงได้กำไรดีกว่าการเลี้ยงปลาเพศผู้

เส้นทางการเลี้ยง เกษตรกรนิยมสั่งซื้อลูกพันธุ์ปลาหมอนจากฟาร์มเอกชน และส่วนราชการกรมประมง ส่วนอาหารซื้อจากร้านค้าจำหน่ายอาหารสัตว์ หรือ บริษัทผู้ผลิตอาหารสำเร็จรูปโดยตรง ผลผลิตจากฟาร์มเลี้ยง มีเส้นทางการตลาด เริ่มจากฟาร์มเลี้ยงในแต่ละตำบล กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาหมอน (กลุ่มอาหาร) แปะจับปลาหมอน (คัดขนาด ตรวจสอบขนาด ตกลงราคา) จากนั้นส่งพ่อค้าคนกลาง ส่งต่อไปพ่อค้าปลีก ไปร้านอาหาร และผู้บริโภครายย่อย

การทำกรประมงโดยทั่วไป ส่วนใหญ่ผลผลิตปลาหมอนได้จากการทำการประมงจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง ทะเลสาบ ทะเลน้อย ห้วย หนอง บึงคูน้ำ ร่องสวน อ่างเก็บน้ำและป่าพรุต่างๆ ทั้งจากเกษตรกรพื้นบ้าน ที่จับปลาตามฤดูกาลแบบยังชีพและชาวประมงมืออาชีพ โดยใช้เครื่องมือประมง เช่น ข่าย อวน ลอบไซ โพงพาง เบ็ด สุ่ม ตลอดจนวิธีจับปลาในฤดูแล้งตามแหล่งน้ำต่างๆ ผลผลิตปลาหมอนใช้บริโภคในครัวเรือน และจำหน่ายตลาดท้องถิ่นในหมู่บ้าน ซึ่งผลผลิตปลาหมอนที่จับจากธรรมชาติ สีของตัวปลา มักมีสีคล้ำและขนาดเล็กกว่าปลาที่เลี้ยงเชิงพาณิชย์

ราคาปลาสด ผลผลิตปลาหมอนจากฟาร์มก่อนลำเลียงส่งพ่อค้าแม่ค้าขายปลีกหรือผู้บริโภค จะคัดขนาดโดยประมาณด้วยสายตา หรือสุ่มชั่งน้ำหนัก โดยแยกปลาออกเป็นขนาดต่างๆ กัน เช่น ปลาขนาดใหญ่มากขนาด ๓-๕ ตัว/กก. ราคา กิโลกรัมละ ๖๐-๗๐ บาท ปลาขนาด ๖-๑๐ ตัว/กก. ราคา กิโลกรัมละ ๕๕-๖๐ บาท ปลาขนาด ๑๑-๑๕ ตัว/กก. ราคา กิโลกรัมละ ๔๐-๕๐ บาท ปลาขนาด ๑๖-๔๐ ตัว/กก. ราคา กิโลกรัมละ ๕-๒๕ บาท ส่วนปลาเพศเมียขนาด ๔-๘ ตัวต่อกิโลกรัม ราคาจะสูงกว่าปลาเพศผู้

การใช้ประโยชน์ ผลิตภัณฑ์ปลาหมอนจำหน่ายสดแบบมีชีวิต หรือปลาชำแหละแล้ว เช่น ขอดเกล็ด ผ่าท้อง เอาเหงือกและไส้ออก เพื่อสะดวกต่อการปรุงอาหาร จำหน่ายในแผงขายปลาตามตลาดสด หรือจัดส่งไปยังร้านอาหารหรือผู้บริโภค ตลาดที่เป็นแหล่งซื้อขายปลาหมอน ขนาดใหญ่ที่มีประมูลราคา หรือซื้อขายล่วงหน้า เช่น ตลาดกลางสัตว์น้ำมหาชัย ตลาดกลางหัวเกาะ จังหวัดสมุทรปราการ ตลาดกลางสัตว์น้ำอ่างทอง นอกจากนี้ยังมีตลาดไทรังสิต ตลาดบางประกง ตลาดลาดกระบัง และสะพานปลากรุงเทพฯ ในภาคเหนือ เช่น ตลาดแม่ต๋ำ จังหวัดพะเยา ตลอดจนตลาดสดประจำตำบล อำเภอ และจังหวัดต่างๆ

เอกสารอ้างอิง

กรมประมง. มปป. การเพาะเลี้ยงปลาหมอไทย. เอกสาร คำแนะนำ.กรมประมง. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ๑๔ หน้า.

กำธร โพธิ์ทอง. ๒๕๑๔. ชีววิทยาของปลาหมอ. เอกสารวิชาการฉบับที่ ๑๐. กองบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำ. กรมประมง. ๒๗ หน้า.

ศราวุธ เจะโล๊ะ, อนัญญา คำจตุ, สุชาติ จุลอดุง, กฤษณพันธ์ โกเมนไปรินทร์, เมตตา ทิพย์บรรพต และนพพร สิทธิเกษมกิจ. ๒๕๔๗. ปลาหมอ ชีววิทยาและเทคนิคการเพาะเลี้ยงเชิงพาณิชย์.ศูนย์วิจัยและทดสอบพันธุ์สัตว์น้ำชุมพร.บริษัทไทยลักซ์เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด (มหาชน). ๒๙ หน้า.

สันติชัย รังสิยาภิรมย์และอำพร ศักดิ์เศรษฐ. ๒๕๔๗. ชีววิทยาบางประการของปลาหมอ. เอกสารวิชาการฉบับที่ ๕๐/๒๕๔๗. สำนักวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด. กรมประมง. ๖๐ หน้า.

ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดนครศรีธรรมราช :

ตู้ปณ. ๘ หมู่ ๖ ต.กุแหร อ. ทุ่งใหญ่ จ นครศรีธรรมราช โทรศัพท์ 075-354857